

EDUKACJA JUTRA

WARTOŚCI – WYCHOWANIE – KSZTAŁCENIE

REDAKCJA NAUKOWA
ALEKSANDRA KAMIŃSKA
PIOTR OLEŚNIEWICZ

Edukacja jutra

Wartości – Wychowanie – Kształcenie

Redakcja:
Aleksandra Kamińska, Piotr Oleśniewicz

Sosnowiec 2017

SERIA: MONOGRAFIE *EDUKACJA JUTRA*

ISBN: 978-83-61991-60-1

RADA NAUKOWA:

prof. dr hab. Stanisław Palka – przewodniczący; dr hab. Piotr Oleśniewicz prof. WSB – wiceprzewodniczący;
prof. dr hab. Ryszard Bera; prof. dr hab. Franciszek Bereźnicki; prof. dr hab. Ihor Dobryansky (Ukraina);
prof. dr hab. Krystyna Duraj-Nowakowa; prof. PhDr. Bohuslav Hodaň, CSc. (Czechy); prof. dr hab. Zenon Jasiński;
prof. dr hab. Romuald Kalinowski; prof. dr hab. Wojciech Kojs; prof. dr hab. Maria Kozielska;
prof. dr hab. Dariusz Kubinowski; prof. dr hab. dr h.c. Zbigniew Kwieciński; prof. dr hab. Joanna Madalińska-Michalak;
prof. dr hab. Bronisław Marciniak; ks. prof. dr hab. Janusz Mastalski; prof. dr hab. Zbyszko Melosik;
prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz; prof. dr hab. Ryszard Parzęcki; prof. dr hab. Jacek Piekarski;
prof. dr hab. Józef Półturzycki; prof. dr hab. Andrzej Radziejewicz-Winnicki; prof. dr hab. Bogdan Szulc;
prof. dr hab. dr h.c. Bogusław Śliwerski; prof. dr hab. Jadwiga Uchyła-Zroski; prof. dr hab. Kazimierz Wentą;
prof. dr hab. dr h.c. Mykoła Zymomrya (Ukraina); prof. dr hab. Kazimierz Żegnalek; dr hab. Andrzej Ćwikliński prof. UAM;
dr hab. Jan Grzesiak prof. UAM; dr hab. Anna Karpińska prof. UwB; dr hab. Michał Kaczmarczyk prof. WSH;
dr hab. Pola Kuleczka prof. UZ; dr hab. Władysław Łuszczuk prof. WSH; dr hab. inż. Janusz Morbitzer prof. WSB;
dr hab. Ryszard Pęczkowski prof. UR; dr hab. Andrzej Rokita prof. AWF; dr hab. Ewa Szadzińska prof. UŚ;
dr hab. Tomasz Zimny, prof. US; dr Marek Lewandowski; dr Aleksandra Kamińska – sekretarz

RECENZENCI:

dr hab. Janina Świrko-Pilipczuk prof. US
dr hab. Michał Kaczmarczyk prof. WSH

Redakcja językowa, korekta i łamanie: Wydawnictwo Atrament

Copyright by Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu

ISBN: 978-83-65682-66-6

Wydawca:

Oficyna Wydawnicza „Humanitas”
ul. Kilińskiego 43
41-200 Sosnowiec

wydawnictwo@humanitas.edu.pl; dystrybucja@humanitas.edu.pl; www.humanitas.edu.pl

Projekt okładki: Bartłomiej Dudek

Wydanie I

Publikacja została dofinansowana przez:

Wyższą Szkołę Humanitas w Sosnowcu,
Uniwersytet Rzeszowski,
Uniwersytet Opolski

Sosnowiec 2017

Druk:

www.druk-24h.com.pl
ul. Zgierska 12/12
04-092 Warszawa

Edukacja jutra

Wartości – Wychowanie – Kształcenie

Spis treści

Wstęp

Stanisław Palka Zarys obszarów tematycznych poznawania, badania i projektowania edukacji jutra	7
--	---

Część I. Wartości we współczesnej edukacji

Andrzej Ćwikliński Aksjologia w teorii i praktyce edukacyjnej	13
Zofia Remiszewska Młodzież akademicka i jej świat wartości. Komunikat z badań	27
Cecylia Langier Wartości moralne uznawane przez studentów edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie	41
Barbara Baraniak Praca w kategoriach wartości	51

Część II. Edukacja kulturowa, patriotyczna i obywatelska

Bogdan M. Szulc	
Oblicza współczesnego patriotyzmu i męstwa w kontekście edukacyjnym	65
Maria Sobieszczyk	
Edukacja patriotyczna i obywatelska kanwą praktyk pedagogicznych przyszłego nauczyciela wczesnej edukacji – możliwości, propozycje, rozwiązania praktyczne	77
Halina Guzy-Steinke	
Edukacja regionalna – w poszukiwaniu tego, co zapomniane	87
Sonia Wawrzyniak	
Istota i znaczenie edukacji w warunkach wielokulturowości	101
Adam Rosół	
Kultura narodowa a zadania edukacyjne szkoły wyższej	111

Część III. Wielowymiarowość kształcenia w edukacji wyższej

Wojciech Kojs	
Nauczanie uczenia się – węzłowy problem edukacji i pedagogiki (z myślą o <i>edukacji jutra...</i>)	125
Joanna Ogrodnik, Ewa Przybyła	
Skuteczność stosowania kar i nagród w procesie kształcenia w opinii przyszłych nauczycieli	141
Katarzyna Wereszczyńska	
Kompetencje społeczne studentów edukacji wczesnoszkolnej i wychowania przedszkolnego	155
Bartłomiej Gołek	
Kształtowanie potrzeb poznawczych młodzieży w społeczeństwie opartym na wiedzy	171

Część IV. Kierunki w kształceniu osób dorosłych

Karina Górską-Rożej	
Edukacja jutra – edukacją ludzi dorosłych	183

Krzysztof Krakowski	
Miejsce i rola szkolenia obronnego w doskonaleniu zawodowym kadr administracji publicznej i samorządowej	195
Zbigniew Leśniewski	
Aktualności w zakresie doskonalenia zawodowego w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej	209

Część V. Kształcenie w systemie edukacji szkolnej

Maria Porzucek-Miśkiewicz	
Determinanty rozwoju uczniów zdolnych	223
Lilianna Kupaj, Wiesława Krysa	
Preferencje motywacyjne uczniów na różnych poziomach edukacyjnych	233
Gabriela Kryk	
Proces kształcenia młodszych uczniów – rzeczywistość a potrzeby edukacyjne	245
Maria Kopsztejn	
Nauczyciel języka polskiego a przemiany edukacyjne w polskim systemie oświatowym po 1989 roku	257

Część VI. Wychowanie dzieci i młodzieży w świecie współczesnym

Edward Nycz	
Kapitał tożsamościowy młodego pokolenia. Próba rozeznania zjawiska w zmieniającej się rzeczywistości	269
Aleksandra Aszkiełowicz, Kacper Radzki	
Relacja nauczyciela z uczniem jako przestrzeń manipulacji wychowawczej	283
Marcin Bulak	
Ruch harcerski Nieprzetarty Szlak – doświadczenia historyczne dla Edukacji jutra	295
Daria Sikorska	
Konsumpcja dopalaczy przez młodzież w wieku ponadgimnazjalnym	307
Beata Ciupińska	
Jak zatrzymać niepożądane zachowania nastolatków? Trening zastępowania agresji według Goldsteina w pracy profilaktycznej i resocjalizacyjnej	319

Część VII. Znaczenie dorosłych w wychowaniu dziecka

Aleksandra Aszkiełowicz Rola rodziców w procesie adaptacji dzieci do przedszkola w kontekście Edukacji jutra	333
Tatiana Grabowska Rodzina sprzymierzeńcem w drodze do podmiotowości dziecka w wieku wczesnoszkolnym	345
Aleksandra Siedlaczek-Szwed Znaczenie środowisk w kształtowaniu kompetencji komunikacyjnej dziecka	357

**Część VIII. Pomoc pedagogiczna i psychologiczna
w ramach zorganizowanych instytucji wychowawczych**

Danuta Szeligiewicz-Urban Propozycja działań ochronnych na rzecz dzieci w wieku szkolnym w kontekście zmian w systemie szkolnictwa	373
Beata Matusek Z teorii i praktyki organizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole podstawowej	385
Beata Matusek Kompetencje nauczyciela pracującego z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych	397
Katarzyna Kiepas-Remesz Znaczenie i możliwości wykorzystania wyobraźni w pracy pedagogicznej z jednostkami i grupami	411

Wstęp. Zarys obszarów tematycznych poznawania, badania i projektowania edukacji jutra

Poniżej przedstawiam opisy ośmiu obszarów tematycznych, które związane są z procesami poznawania, badania i projektowania *edukacji jutra*. Wymienione obszary stanowią podstawowe obszary refleksji i działań związanych z tą edukacją. Ich dobór wynika między innymi:

- z analizy stanu rozwoju wiedzy o edukacji, w tym rozwoju historycznego i porównawczego;
- ze składników strukturalnych procesu edukacji oraz zjawisk edukacyjnych;
- ze stanu rozwoju nauk pedagogicznych oraz nauk pokrewnych;
- ze stanu rozwoju metodologii pedagogiki i metodologii badań w naukach społecznych i humanistycznych;
- z doświadczeń praktycznych autorów referatów oraz z doświadczeń praktyków edukacyjnych;
- z dotychczasowego dorobku ideowego Tatrzańskich Sympozjów i Seminariów Naukowych *Edukacja Jutra*, tworzonego z inspiracji Profesora Kazimierza Denka.

Wyłonione obszary zostały wstępnie wypełnione przez opracowania zawarte w aktualnych materiałach XXIII TSN oraz w *Zeszytach Naukowych Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika* i będą mogły być uzupełniane o teksty publikowane w kolejnych latach.

1. Podstawowe wartości przyświecające edukacji jutra (składniki aksjologii edukacyjnej) – wyprowadzane w związku z nimi cele i wyłaniane w związku z celami zadania. Te wartości, cele i zadania związane są zarówno ze społecznym wymiarem edukacji, jak i z wymiarem indywidualnym, osobniczo-rozwojowym. Analizy wartości, celów i zadań odnoszone są do:

- globalnego, ogólnoludzkiego zakresu edukacji,
- zakresu europejskiego, głównie obszaru państw Unii Europejskiej,
- zakresu krajowego oraz regionalnego – tzw. małych ojczyzn.

2. Obszary i elementy składowe *edukacji jutra* – w obrębie obszarów edukacyjnych, uwagi wymagają przede wszystkim:

- edukacja szkolna (w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych), a także edukacja przedszkolna;
- edukacja w szkołach wyższych zawodowych i magisterskich ze szczególnym zwróceniem uwagi na uniwersytety;
- edukacja zawodowa w szkołach zawodowych;
- edukacja pozaszkolna stanowiąca dopełnienie i rozwinięcie edukacji szkolnej;
- edukacja dorosłych stanowiąca przede wszystkim realizację idei *kształcenia przez całe życie*;
- edukacja społeczna szkolna i pozaszkolna kształtująca świadomych obywateli kraju demokratycznego;
- edukacja osób z niepełnosprawnościami fizycznymi, umysłowymi i psychicznymi stwarzająca możliwości przygotowywania młodzieży i dorosłych do czynnego udziału w życiu zawodowym i społecznym osób niepełnosprawnych.

W odniesieniu do składników edukacji trzeba zwrócić uwagę przede wszystkim na:

- kształcenie, a więc zarówno nauczanie, jak i wychowanie umysłowe (m.in. rozwój myślenia krytycznego i twórczego, rozwój zainteresowań, kształtowanie postaw poznawczych);
- samokształcenie związane zarówno z fazą etapu szkolnego dzieci i młodzieży, jak i z fazą rozwoju po etapie szkolnym młodzieży i dorosłych;
- wychowanie moralne stanowiące rdzeń procesu wychowania szkolnego i społecznego oraz przygotowujące dzieci, młodzież i dorosłych do życia godziwego, moralnie akceptowanego;
- wychowanie estetyczne wzbogacające życie człowieka o kontakty z dziełami sztuki, kultury, przyrody dające przeżycia estetyczne;
- wychowanie zdrowotne obejmujące dbałość o zdrowie fizyczne i psychiczne indywidualne i zbiorowe, kulturę fizyczną;
- opiekę dającą podstawy do zaspokajania potrzeb biologicznych i rozwojowych dzieci, młodzieży i dorosłych;
- profilaktykę w zakresie zjawisk szkodliwych indywidualnie i społecznie (m.in. uzależnień, agresji, marginalizacji), w ślad za tym terapię;

- organizowanie czasu wolnego dzieci, młodzieży i dorosłych, przygotowywanie do korzystnego rozwojowo działania w tym zakresie m.in. w formie krajoznawstwa.

3. Organizowanie i realizowanie procesów *edukacji jutra* – co w związku przyjętymi celami i zadaniami wiąże się:

- z doborem i układem treści kształcenia i wychowania,
- z doborem i stosowaniem metod i technik kształcenia i wychowania,
- ze stosowaniem form organizacji procesów pedagogicznych (m.in. zajęć lekcyjnych, wycieczek) oraz form aktywności uczniów i wychowanków (indywidualnych, grupowych i zbiorowych),
- ze stosowaniem środków dydaktycznych i wychowawczych z uwzględnieniem nowych technologii elektronicznych,
- z ocenianiem, szacowaniem, ewaluacją efektów realizacji procesów edukacyjnych.

W parze z organizowaniem i realizowaniem procesów iść powinno określanie uwarunkowań przebiegu i efektów edukacji, zarówno uwarunkowań pozytywnych, jak i negatywnych.

4. Podmioty realizujące oraz podmioty wspierające *edukację jutra* – do podmiotów organizujących i realizujących edukację należą przede wszystkim: nauczyciele, uczniowie i studenci, wychowawcy i wychowankowie, opiekunowie, profilaktycy, trenerzy. W skład podmiotów wspierających edukację wchodzi głównie: rodziny, samorządy terytorialne, organizacje i instytucje kulturalne, organizacje społeczne, organizacje i instytucje sportowe, środki medialne – internet, telewizja, radio, czasopisma, a także biblioteki oraz kościoły (m.in. katolickie, ewangelickie, prawosławne).

5. Prowadzenie i wykorzystywanie dla potrzeb *edukacji jutra* badań naukowych – ten obszar można uznać za jeden z najważniejszych punktów realizacji działań służących zmianom edukacyjnym. Uczestnicy Tatrzańskich Sympozjów Naukowych mogą – i powinni – zdobywać wiedzę o edukacji na drodze badań opisowych, diagnostycznych oraz wyjaśniających. Wiedzę użyteczną dla *edukacji jutra* można istotnie wzbogacać poprzez próby wprowadzania przez badaczy zmian. Można tutaj umieścić przede wszystkim:

- prowadzenie badań eksperymentalnych (rzecz dotyczy np. klasycznych eksperymentów dydaktycznych),
- prowadzenie *badania w działaniu* z udziałem nauczycieli i wychowawców.

Potrzebom *edukacji jutra* służą innowacje edukacyjne (wprowadzanie przez nauczycieli i wychowawców zmian do procesów kształcenia i wychowania w celu ich ulepszenia); programowe, metodyczne czy też organizacyjne.

6. Wykorzystywanie w dziele tworzenia *edukacji jutra* doświadczeń historycznych i doświadczeń z różnych krajów – doświadczenia historyczne (wynikające z badań historycznych) mogą stanowić żywe przykłady tego, co dawało i może dawać korzystne (ale również niekorzystne) rezultaty dydaktyczne i wychowawcze. Koronnym tego przykładem są doświadczenia z minionych reform oświatowych. Wynikające z badań porównawczych doświadczenia z innych krajów również mogą być przykładem korzystnych działań dydaktyczno-wychowawczych, które przy zachowaniu reguł ekwiwalencji i kontekstualności można próbować stosować w Polsce. W ten sam sposób możemy również dowiedzieć się, które działania są niekorzystne i w Polsce nie warto ich powtarzać.

7. Wykorzystywanie w tworzeniu *edukacji jutra* danych z pozapedagogicznych badań w naukach społecznych i humanistycznych – poszerzenie danych z badań pedagogicznych danymi z badań w innych naukach społecznych i humanistycznych może stanowić istotne wzbogacenie dla *edukacji jutra*. Użyteczne mogą być dane z badań prowadzonych w naukach filozoficznych (np. w aksjologii, etyce, estetyce), psychologicznych (m.in. z obszaru psychologii rozwoju, psychologii wychowawczej czy psychologii społecznej), socjologicznych (np. w ramach socjologii wychowania, socjologii edukacji lub socjologii kultury), ale też w ramach nauk etnologicznych, ekonomicznych, prawnych, o kulturze (w tym o kulturze fizycznej), o polityce, językoznawczych, religioznawczych, a nawet medioznawczych.

8. Prognozowanie i projektowanie *edukacji jutra* – oświadczenia badawcze i praktyczne związane z dotychczasowym etapem realizowania edukacji mogą dać podstawy do prognozowania oraz – co bardzo ważne – projektowania elementów składowych *edukacji jutra*. Badacze pedagogiczni nie mają roli sprawczej we wprowadzaniu zmian edukacyjnych, tę rolę pełnią politycy oświatowi, lecz mają oni rolę doradczą, inspirującą i krytyczną.

Jak wspomniano we wstępie, niektórymi wymienionymi obszarami tematycznymi zajęli się Autorzy tekstów z XXIII Tatrzańskiego Sympozjum Naukowego z 2017 roku, zaś pozostałymi mogą zająć się badacze w następnych latach i na następnych Sympozjach Tatrzańskich, do czego gorąco zachęcam.

Stanisław Palka
przewodniczący Komitetu Naukowego
XXIII TSN *Edukacja Jutra*

Część I

Wartości we współczesnej edukacji

